

Осінський Олександр Леонідович,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії

(Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», м. Київ)ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8435-2842>

ПІДСТАВИ І УМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН ЩОДО УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ НАН УКРАЇНИ

У статті здійснено комплексний аналіз підстав і умов виникнення та припинення господарських правовідносин щодо управління майном НАН України. Показано, що виникнення таких правовідносин ґрунтується на нормативно-правових, договірних та організаційно-розпорядчих механізмах, які забезпечують закріплення майна за НАН України та реалізацію її автономії. Водночас припинення таких правовідносин охоплює юридичні факти списання, передачі, ліквідації чи реорганізації установ, що зумовлюють зміну правового статусу майна. Доведено, що юридичні факти виступають ключовим елементом як у виникненні, так і в припиненні таких правовідносин, забезпечуючи баланс між державними гарантіями та інституційною самостійністю НАН України.

Ключові слова: господарські правовідносини, управління майном, НАН України, юридичні факти, виникнення правовідносин, припинення правовідносин, державна власність.

Постановка проблеми. Господарські правовідносини у сфері управління майном Національної академії наук України (далі – НАН України, Академія) становлять одну з ключових площин правового режиму цього майна, адже саме через них реалізується воля держави як власника та автономія Академії як балансоутримувача. Виникнення та припинення таких правовідносин відображає динаміку правового режиму, що не обмежується статичним визначенням статусу майна, а охоплює процесуальні аспекти його функціонування.

Звідсіля, актуальність представленого питання зумовлена тим, що майновий комплекс НАН України є особливим об'єктом державної власності, використання якого має забезпечувати виконання стратегічних завдань наукової діяльності. Водночас, правове регулювання у цій сфері характеризується складністю та багаторівністю, що потребує доктринального осмислення підстав і умов виникнення та припинення господарських правовідносин. Саме вони визначають межі правомочностей суб'єктів, встановлюють гарантії та обмеження, а також формують механізми контролю й відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окрему увагу заслуговують сучасні дослідження, що безпосередньо стосуються правового режиму майна НАН України та практики його управління. Наприклад, у праці А.Б. Гриняка «Правовий режим майна Національної академії наук України та національних галузевих академій наук: зміна парадигми» [1, с. 50–56] автор акцентує увагу на трансформації правового статусу майнового комплексу Академії в умовах реформування системи державного управління. Він доводить, що традиційна модель закріплення майна за НАН України потребує перегляду з огляду на нові виклики, зокрема необхідність підвищення ефективності використання державних ресурсів та інтеграції у європейський правовий простір.

При цьому, Гриняк А.Б. виступає старником ліквідації інститутів господарського відання та оперативного управління, переходу на узурфрукт, а також ліквідації постійного користування державним майном і переходу на його оренду, що має охоплювати всі державні установи, включаючи й НАН України.

В.С. Щербина та Т.В. Боднар у своїх працях, присвячених правовому режиму майна Національної академії наук України та національних галузевих наук» [2, с. 110–120], а також проблемам правового режиму майна національних академій наук України [3, с. 440–445], розкривають дуалістичну природу майна Академії, як об'єкта державної власності та ресурсу для забезпечення автономії НАН України. Вони наголошують на необхідності чіткого розмежування компетенцій державних органів та органів управління Академії, що дозволяє уникати правових колізій та забезпечує стабільність господарських правовідносин. Крім того, автори звертають увагу на суперечності між загальними нормами цивільного та господарського права і спеціальним законодавством, що регулює діяльність академій. Особливий акцент зроблено на проблемах правового статусу майна, яке закріплюється за академіями та на необхідності вдосконалення механізмів його використання й захисту.

У дослідженні А.В. Чадюк, Р.М. Федоренка та О.А. Курченка увага зосереджена на розробленні та впровадженні інформаційних систем управління господарсько-майновим комплексом НАН України [4, с. 24–38]. Автори пропонують концепцію цифровізації процесів управління майном, яка передбачає створення єдиної бази даних, автоматизацію обліку та контролю, а також інтеграцію управлінських рішень у сучасні інформаційні технології. Це дозволяє підвищити прозорість та ефективність використання майнових ресурсів, мінімізувати ризики зловживань і забезпечити належний рівень контролю.

Однак питання підстав і умов виникнення та припинення господарських правовідносин щодо управління майном НАН України ще не були об'єктом спеціального наукового дослідження.

У зв'язку з цим, важливим для обраної тематики наукового дослідження постає завдання розкриття юридичної природи підстав і умов виникнення та припинення господарських правовідносин щодо управління майном НАН України як складової правового режиму цього майна. Такий підхід дозволяє показати, що правовий режим є не лише системою норм, а й динамічною конструкцією, яка забезпечує баланс між публічно-правовими інтересами держави та інституційною автономією НАН України. Окреслене формує **мету і завдання** цього дослідження.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на застосуванні загальнотеоретичних та спеціально-правових методів, що дозволяють комплексно розкрити підстави й умови виникнення та припинення господарських правовідносин щодо управління майном НАН України.

Діалектичний метод використано для аналізу динамічного характеру правового режиму майна Академії, який проявляється у зміні юридичних фактів та трансформації правовідносин. Системний підхід дав змогу розглядати господарські правовідносини у сфері управління майном НАН України як цілісну конструкцію, що поєднує нормативно-правові, договірні та організаційно-розпорядчі елементи, як підстави виникнення таких правовідносин та публічно-правові, організаційні, договірні та фактичні елементи, як підстави їх припинення. Формально-юридичний метод застосовано для тлумачення положень нормативно-правових актів, які регулюють діяльність НАН України у сфері управління майном.

Метод аналізу та синтезу використано для узагальнення доктринальних підходів і практики застосування норм, що регулюють управління майном Академії.

Емпіричну основу становлять положення чинного законодавства України, зокрема Цивільного кодексу, Закону «Про управління об'єктами державної власності», Закону «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу» тощо, а також Статуту НАН України.

Також в роботі враховано сучасні наукові публікації та аналітичні матеріали, що стосуються правового режиму майна Академії, а також приклади практики його списання, передачі та оренди.

Виклад основного матеріалу. З огляду на те, що правовий режим майна НАН України має динамічний характер і формується через систему господарських правовідносин, постає потреба у доктринальному уточненні їхніх підстав. Це дозволяє відмежувати специфіку управління державним майном Академії від загальних цивільно-правових інститутів набуття права власності та показати особливості правового регулювання у цій сфері.

Передусім слід зазначити, що категорія «підстави виникнення господарських правовідносин щодо управління майном» не може бути ототожнена з класичними цивільно-правовими підставами набуття права власності. У цивільному праві такі підстави традиційно пов'язуються з юридичними фактами, що призводять до виникнення у суб'єкта права власності або інших речових прав, зокрема правочинами, створенням майна, спадкуванням тощо. Натомість у сфері діяльності НАН України йдеться про майно, яке перебуває у державній власності та закріплюється за Академією на особливих правових титулах – праві господарського відання, оперативного управління чи узуфрукту та оренді державного майна.

Положення Цивільного кодексу України [5] визначають загальні засади набуття та здійснення права власності, проте у випадку НАН України вони мають лише загальне значення. Так, стаття 328 закріплює презумпцію правомірності набуття права власності, а стаття 326 встановлює особливості державної власності та здійснення її управління органами державної влади. Для НАН України ці норми є рамковими, оскільки конкретний порядок закріплення майна визначається спеціальним законодавством, зокрема: законами України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу» [6], «Про управління об'єктами державної власності» [7], Статутом НАН України [8] та іншими законодавчими актами.

Враховуючи те, що інститути права господарського відання, оперативного управління чи узуфрукту та оренди державного майна передбачають значно вужчий обсяг правомочностей порівняно з державою як власником, постає необхідність чіткого визначення меж правомочностей НАН України щодо закріпленого за нею майна.

Обмеження у здійсненні цих правомочностей зумовлені функціональним призначенням майна Академії та основними цілями її діяльності. Йдеться про забезпечення ефективного використання державних коштів і майнового комплексу НАН України для задоволення державних і суспільних потреб у сфері організації й здійснення фундаментальних та прикладних наукових досліджень.

Визначені межі правомочностей не залишаються суто теоретичною конструкцією, а конкретизуються у практичних формах управління майновим комплексом Академії. Саме вони зумовлюють поєднання правових і організаційних інструментів, через які реалізується фактичне володіння та використання державного майна.

У зв'язку з цим, реалізація повноважень НАН України щодо управління державним майном, переданим у її відання, має комплексний характер і поєднує формально-правові та організаційно-господарські механізми. Прийняття майна на баланс означає його офіційне закріплення за конкретними установами Академії, що супроводжується веденням бухгалтерського та інвентаризаційного обліку, складання актів приймання-передачі, формування інвентарних карток та внесенням відповідних даних до державних реєстрів у випадках, коли йдеться про нерухомість чи інші об'єкти зі спеціальним правовим режимом. Це створює правову основу для контролю за використанням майна та визначає його правовий статус у системі державної власності.

Водночас внутрішньо-організаційні заходи охоплюють широкий спектр управлінських дій, спрямованих на підтримання майнового комплексу у належному стані та забезпечення його ефективного функціонування. До них належить планування та фінансування витрат на утримання будівель і споруд, проведення ремонтів та модернізацій, організація охорони й страхування майна, забезпечення його комунального обслуговування та енергопостачання. Важливим елементом є також укладення договорів оренди чи користування приміщеннями, контроль за їх виконанням, а також розроблення внутрішніх положень та інструкцій, що регламентують порядок використання майна.

Узгоджене функціонування цих двох площин – формально-правової та організаційно-господарської – формує цілісний режим управління державним майном у системі НАН України. Він забезпечує не лише його збереження, а й продуктивне використання відповідно до завдань наукової діяльності, що надає майну статус ресурсу, інтегрованого у виконання стратегічних функцій Академії.

Не менш важливим є відмежування підстав виникнення господарсько-майнових правовідносин і від адміністративних актів управління державною власністю. Хоча значна частина майнових повноважень НАН України формується через рішення органів державної влади або внутрішніх органів управління Академії, зведення всього механізму виникнення правовідносин щодо управління майном до владно-розпорядчих актів є спрощеним. Такі акти дійсно виступають юридичними фактами, однак вони функціонують у ширшій системі господарсько-майнових правовідносин, де поєднуються організаційні, договірні та функціональні елементи. Відтак підстави виникнення господарських правовідносин щодо управління майном НАН України мають комплексний характер і не можуть бути редуковані виключно до адміністративно-правових чи цивільно-правових конструкцій.

Саме поєднання таких механізмів вимагає звернення до категорії юридичних фактів, адже вони виступають тим підґрунтям, що запускає та припиняє відповідні правовідносини. Без їхнього аналізу неможливо зрозуміти, як у практиці управління майном Академії забезпечується баланс між державними гарантіями та інституційною автономією. Саме тому, ключовим елементом даного дослідження є визначення ролі юридичних фактів у господарських правовідносинах щодо управління майном НАН України.

Слід зазначити, що у вітчизняному господарському законодавстві відсутні спеціальні норми, присвячені юридичним фактам. Тож, якщо розглядати цю категорію у розумінні виключно підстав для виникнення, зміни та припинення правовідносин, маємо керуватися положеннями окремих глав загальної чи спеціальної частини Цивільного кодексу України. Зокрема, юридичними фактами будуть визначені в ст. 11 ЦК України підстави виникнення прав і обов'язків, а також численні норми глав 16, 52, 53 у яких йдеться про правочини (договори) [9, с. 30].

У загальнотеоретичному ж розумінні юридичні факти – це обставини, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин [10, с. 70]. А.В. Коструба зазначає, що юридичні факти складаються із дій окремих суб'єктів певних правовідносин [11, с. 168–171].

Юридичний факт – це нормативно закріплене явище реальної дійсності, яке існує у реальних просторово-часових умовах, має безпосередньо виражену форму та породжує настання конкретних правових наслідків, зокрема виникнення, зміну чи припинення юридичних прав та обов'язків [12, с. 147–159].

У сфері діяльності НАН України такі факти набувають специфічного змісту, оскільки вони охоплюють не лише правочини чи владні акти, а й організаційні рішення, внутрішньо інституційні процедури, а також результати наукової діяльності, що можуть трансформуватися у майнові права. Таким чином, система юридичних фактів у господарських правовідносинах щодо управління майном НАН України є значно ширшою та більш різноманітною порівняно з класичними моделями.

Таким чином, базуючись на значенні правової природи юридичного факту, можна виділити наступні ознаки, які характерні юридичному факту як правовій категорії у господарських правовідносинах щодо управління майном НАН України:

- юридичні факти мають відображати реально існуючі явища – здійснення НАН України повноважень щодо управління об'єктами майнового комплексу Академії, забезпечувати реалізацію прав держави як власника об'єктів майнового комплексу;

- юридичні факти мають бути врегульовані нормами законодавства, а саме: Законом України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу», «Про управління об'єктами державної власності», Статутом НАН України та іншими законодавчими актами;

- юридичний факт повинен мати конкретний характер, тобто чітко визначені у просторі та часі обставини. Так, НАН України надає дозвіл на списання майна, яке знаходиться на балансі організацій, що віднесені до відання Академії; юридичні факти здатність викликати настання правових наслідків. НАН України має право надавати дозвіл на безоплатну передачу майна, що віднесено до її відання.

З урахуванням викладеного підстави набуття таких правовідносин доцільно класифікувати за кількома взаємопов'язаними критеріями.

За характером виникнення правовідносин виокремлюються первинні (первісні) та похідні підстави. *Первинні* підстави пов'язані із безпосереднім наданням майна або майнових повноважень НАН України державою, зокрема через законодавчі акти чи рішення уповноважених органів. У таких випадках право виникає не внаслідок переходу від іншого суб'єкта, а на підставі публічно-правового закріплення. *Похідні* підстави, навпаки, передбачають виникнення господарських правовідносин щодо управління майном НАН України у результаті передачі майна або прав від інших суб'єктів, зокрема через договори, спільну діяльність чи інші форми взаємодії. НАН України має право надавати дозвіл на безоплатну передачу майна, яке перебуває на балансі однієї організації, на баланс іншої організації, які віднесені до її відання.

За функціональним змістом підстави виникнення господарських правовідносин щодо управління майном НАН України можна поділити на нормативно-правові, договірні та організаційно-розпорядчі.

Нормативно-правові підстави формують фундаментальну правову конструкцію, у межах якої функціонує академічне майно. Вони базуються на принципах нормативної визначеності та загальної імперативності та виникають на підставі актів вищої юридичної сили та установчих документів. Ключовими джерелами для окресленої сфери сьогодні є, зокрема Закон України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу», відповідно до ст. 3 якого НАН України створює, реорганізовує, ліквідує організації, що перебувають у її віданні, виступає засновником підприємств із змішаною формою власності, дає дозвіл організаціям, що віднесені до відання Академії, на створення підприємств, до статутних фондів яких передаються належні їм майнові права; затверджує статuti (положення) організацій, що віднесені до відання Національної академії наук України, здійснює контроль за їх дотриманням, а також Статут НАН України, ухвалений Загальними зборами НАН України від 27.05.2021 р. № 1, відповідно до якого НАН України:

- здійснює повноваження з управління об'єктами майнового комплексу НАН України (п. 2.2.18);

- бере участь у створенні в установленому законодавством порядку науково-навчальних, науково-дослідних, науково-технологічних, науково-технічних, науково-інноваційних та інших об'єднань, виступає засновником або співзасновником господарських товариств

з внесенням до статутного капіталу майнових прав інтелектуальної власності, забезпечує розпорядження корпоративними правами (п. 2.2.19);

– створює, реорганізовує шляхом злиття, приєднання, поділу чи перетворення, а також ліквідує наукові установи, організації, підприємства, об'єкти державної дослідницької інфраструктури та інші об'єднання, що перебувають у віданні НАН України, відповідно до Закону України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу», а також інших актів законодавства (п. 3.7);

– приймає з урахуванням пропозицій секцій та відділень НАН України рішення щодо розподілу базового бюджетного фінансування основної діяльності наукових установ НАН України, щорічно доводить до розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня обсяги бюджетних асигнувань, контролює їх ефективне та цільове використання (п. 7.15.6).

Ці акти вищої юридичної сили первинно та імперативно засновують особливий правовий титул – право оперативного управління / узуфрукт для наукових установ та право господарського відання / оренду для державних підприємств Академії.

Проявом дії нормативно-правових підстав є встановлення стабільних меж функціонування майнових об'єктів, як-от законодавча заборона на відчуження та списання нерухомого майна НАН України без санкції Фонду державного майна України. Відносини у цьому контексті мають координаційний характер, оскільки вони врегульовують взаємодію між державою як власником та Академією, як вищою науковою організацією на засадах функціонального розподілу компетенції.

Таким чином, нормативно-правовий механізм НАН України поєднує в собі управлінську гнучкість із чітким дотриманням процедур державного погодження, що є запорукою цілісності та ефективного використання національного наукового надбання.

Договірні підстави посідають проміжне, інтегративне місце, виступаючи сполучною ланкою між загальним нормативним регулюванням (організаційно-правовим) та індивідуальними управлінськими рішеннями (організаційно-розпорядчими). Договірні підстави виникають унаслідок взаємного, погодженого волевиявлення двох або більше рівноправних суб'єктів і спрямовані на встановлення, зміну або припинення конкретних господарських прав та обов'язків щодо майна. У контексті управління майновим комплексом НАН України договірні підстави мають специфічну юридичну природу, оскільки свобода договору тут обмежена цільовим призначенням державного майна та межами права оперативного управління.

Практичне розгортання договірних підстав у сфері функціонування НАН України виражається у створенні конкретних правових зв'язків із зовнішніми або внутрішніми суб'єктами. Це проявляється:

– у *договорах оренди нерухомого майна*, коли науковий інститут НАН України, як балансоутримувач, укладає договір оренди вільної площі з приватним підприємством для розміщення наукомісткого виробництва;

– у *договорах на виконання науково-дослідних робіт*, які укладаються між НАН України та замовниками (державними органами, підприємствами, міжнародними фондами) для проведення фундаментальних чи прикладних досліджень;

– у *договорах про спільну діяльність без створення юридичної особи*, де академічна установа та комерційний інвестор укладають договір про спільне проведення науково-дослідних робіт із використанням унікального обладнання та фінансуванням матеріальних витрат;

– у *договорах трансферу технологій*, які укладаються для передачі науково-технічних розробок, винаходів, програмних продуктів чи ноу-хау від наукових установ НАН України до промислових підприємств або інноваційних компаній. Такі договори можуть мати форму ліцензійних угод, договорів про передачу ноу-хау, змішаних договорів, що включають постачання обладнання та налагодження виробництва;

– у *договорах про співпрацю*, які мають особливе значення для інтеграції НАН України у державну політику та міжнародний науковий простір. Такі договори укладаються як із органами державної влади так і з іншими науковими установами чи міжнародними партнерами. Їхній господарсько-правовий аспект полягає у тому, що вони формують майнові зобов'язання щодо фінансування, спільного використання інфраструктури, розподілу результатів досліджень та управління державним майном, але водночас виступають інструментом реалізації публічних інтересів. На практиці це проявляється у договорах про виконання державних науково-технічних програм, угодах про спільне використання лабораторій та обладнання, меморандумах про співпрацю з міжнародними фондами, державними установами чи університетами тощо;

– у *інвестиційних та інноваційних договорах*, які укладаються з метою залучення фінансових ресурсів та комерціалізації результатів наукових досліджень;

– у *договорах на закупівлю товарів, робіт і послуг*, зокрема підряду на капітальний ремонт корпусів чи постачання енергоносіїв за рахунок бюджетних коштів;

– у *договорах страхування майна*, які спрямовані на захист об'єктів майнового комплексу НАН України від ризиків втрати, пошкодження або знищення та ін.

Таким чином, система договірних підстав виникнення господарських правовідносин щодо управління майном НАН України охоплює не лише класичні господарські договори щодо матеріальних активів, а й спеціальні договори, спрямовані на комерціалізацію інтелектуальної власності, залучення інвестицій та забезпечення належного захисту майнового комплексу.

Організаційно-розпорядчі підстави відображають безпосередню реалізацію управлінської компетенції та матеріалізуються у формі правозастосовних актів індивідуальної дії. В основі цього механізму лежить принцип субординації, що передбачає вертикальне підпорядкування всередині структури НАН України. Суб'єктами формування цих підстав є органи управління Академії, наділені адміністративно-господарськими та організаційно-виконавчими функціями.

Процес операційного управління державним майном потребує постійного ухвалення дискреційних рішень, які набувають форми постанов і розпоряджень Президії НАН України, наказів Управління справами НАН України, а також наказів керівників конкретних науково-дослідних інститутів. Юридичним наслідком видання таких актів є виникнення, зміна або припинення чітко окреслених господарських правовідносин.

Типовим прикладом цих підстав є розпорядження Президії НАН України від 2 вересня 2022 року № 413 «Про утворення суб'єктів господарювання державного сектору економіки у період воєнного стану» [13], якою визначається обов'язкове погодження такого питання з Кабінетом Міністрів України.

Іншим розпорядженням Президії НАН України утворено Український державний центр «Мала академія наук України» [14]. Або, наприклад, постановою Президії НАН України від 8 жовтня 2003 року № 242 утворено Об'єднаний інститут економіки НАН України [15].

Забезпечення цільового використання об'єктів майнового комплексу НАН України здійснюється також шляхом перерозподілу майна між організаціями НАН України. Передача відбувається з дотриманням вимог чинного законодавства за погодженням із організаціями НАН України та органами державної влади, визначеними чинним законодавством. Так, наприклад, постановою Президії НАН України від 15 квітня 2026 року № 164 було реорганізовано «Центр інноваційних медичних технологій НАН України». У межах цього рішення орган управління реалізував комплексний алгоритм, передбачений законодавством: 1) організаційна зміна: прийнято рішення про припинення діяльності однієї юридичної особи шляхом приєднання до іншої (реорганізація), що є виключною компетенцією Академії; 2) майнове правонаступництво: визначено порядок передачі майнових прав, обов'язків та активів від установи, що реорганізується, до правонаступника; 3) статутне регулювання: встановлено вимоги щодо перегляду та затвердження Статуту правонаступника у новій редакції з метою приведення його у відповідність до оновленої структури майнового комплексу [16].

Запропонована система підстав виникнення господарських правовідносин щодо управління майном дозволяє комплексно охарактеризувати механізм формування майнової основи діяльності НАН України та її установ. Вона відображає поєднання публічно-правових і приватно-правових елементів, а також значення внутрішньо-організаційних рішень як самостійного джерела виникнення таких правовідносин.

З огляду на це, під підставами виникнення господарських правовідносин щодо управління майном НАН України доцільно розуміти систему юридичних фактів організаційно-правового, договірної та владно-розпорядчого характеру, з настанням яких у Національній академії наук України, її наукових установ та інших учасників виникають господарсько-майнові права щодо майна, яке використовується у процесі здійснення наукової та пов'язаної з нею господарської діяльності, у межах спеціального правового режиму державної власності.

Завершення аналізу підстав виникнення господарських правовідносин у сфері управління майном НАН України об'єктивно потребує дослідження протилежного, але функціонально пов'язаного явища – припинення таких правовідносин. Це дозволяє розкрити повний життєвий цикл таких правовідносин та забезпечити їх системне розуміння. При цьому припинення правовідносин у сфері управління майном НАН України має власну специфіку, зумовлену публічно-правовим характером майна та особливостями інституційної організації Академії.

У загально теоретичному вимірі припинення правовідносин пов'язується з настанням юридичних фактів, які зумовлюють втрату суб'єктом відповідних правомочностей [17, с. 114].

Водночас, у господарських правовідносинах у сфері управління майном НАН України це явище не може бути зведене до класичних цивільно-правових конструкцій припинення права власності або інших речових прав [18, с. 78].

По-перше, на відміну від приватно-правових відносин, де припинення правовідносин часто пов'язане з вільним відчуженням майна, у системі НАН України така можливість істотно обмежена. Майно, що

використовується Академією, перебуває у державній власності, а відтак його «вибуття» з господарсько-майнової сфери підпорядковується публічно-правовим правилам (Закон України «Про управління об'єктами державної власності»).

По-друге, припинення господарських правовідносин у сфері управління майном не слід ототожнювати з адміністративним вилученням майна. Хоча рішення органів державної влади або управління можуть виступати підставами припинення прав, вони функціонують у ширшому контексті господарсько-майнових правовідносин, де враховуються як організаційні, так і економічні фактори [19, с. 73].

У зв'язку з цим припинення господарських правовідносин у сфері управління майном НАН України доцільно розглядати як процес припинення або зміни обсягу господарсько-майнових правомочностей суб'єктів унаслідок настання юридичних фактів публічно-правового, організаційного, договірної чи фактичного характеру, що здійснюється у межах спеціального правового режиму державної власності.

Систематизація підстав припинення таких правовідносин дозволяє виділити кілька основних груп.

До *публічно-правових підстав* належать рішення держави в особі уповноважених органів, що змінюють правовий режим майна або вилучають його з господарсько-майнової сфери НАН України. Це може бути передача майна іншим суб'єктам публічного сектору, зміна функціонального призначення об'єктів або інші управлінські рішення загальнодержавного рівня (Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність»).

Так, наприклад, проектом постанови Верховної Ради України «Про передачу державного майна із сфери управління Національної академії наук України до сфери управління Міністерства оборони України» № 12098 від 7 жовтня 2024 року [20] передбачалася передача будівлі що розташована за адресою: м. Київ, вул. Митрофана Довнар-Запольського, 7 із сфери управління Національної академії наук України до сфери управління Міністерства оборони України.

Водночас, об'єкти державної власності передаються НАН України за рішенням Кабінету Міністрів України у безстрокове безоплатне користування, НАН України виконує щодо цього майна функції управління відповідно до змісту права господарського відання, законодавства і Статуту НАН України (ст. 8 Закону України «Про управління об'єктами державної власності», ст. 2, 3 Закону України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академії наук та статусу їх майнового комплексу», ст. 17 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність») [21].

Видається доцільним, погодитись із науково-експертним висновком Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України» щодо проекту постанови Верховної Ради України «Про передачу державного майна із сфери управління Національної академії наук України до сфери управління Міністерства оборони України», реєстр. № 12098 від 07.10.2024 р. (*Архів Інституту*), у тому, що проект постанови Верховної Ради України не відповідає ст. 6, 19, 85, 113, 116 Конституції України, нормам Закону України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академії наук та статусу їх майнового комплексу», Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

У зв'язку з вказаною проблематикою розроблено проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу» щодо забезпечення майнових прав Національної академії наук України», з метою забезпечення сталої та прогнозованої діяльності НАН України та врахування інтересів Академії при прийнятті рішень, що пов'язані з передачею об'єктів майнового комплексу НАН України до сфери управління центральних органів виконавчої влади, інших органів, уповноважених управляти державним майном, національних галузевих академій наук або у комунальну власність [22].

Зазначеним проектом Закону пропонується передбачити обов'язкове отримання згоди від Президії НАН України на передачу об'єктів майнового комплексу НАН України до сфери управління центральних органів виконавчої влади, інших органів, уповноважених управляти державним майном, національних галузевих академій наук або у комунальну власність.

Враховуючи зазначене, постає також необхідність посилення контрольно-наглядової діяльності у сфері належного управління майном НАН України, як з боку самої НАН України, так і з боку органів державної влади, уповноважених здійснювати контроль за державним майном.

Організаційно-розпорядчі підстави пов'язані з внутрішньою діяльністю НАН України. До них належать рішення її органів управління щодо перерозподілу майна, припинення діяльності окремих установ, їх реорганізації або ліквідації. У таких випадках припинення прав одних суб'єктів супроводжується їх виникненням у інших, що підкреслює динамічний характер господарсько-майнових відносин [23, с. 114].

Прикладом реалізації організаційно-розпорядчих підстав у системі НАН України є процедура ліквідації Державної установи «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України» [24]. Відповідно до цього розпорядження було утворено спеціальну Комісію, яка здійснила комплекс заходів щодо припинення діяльності установи. За результатами роботи Комісії складено Акт у якому визначено першочергові кроки, необхідні для завершення ліквідаційної процедури. Зокрема, до таких заходів належить: передача архівних матеріалів до Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського; опрацювання питання списання дебіторської заборгованості; підготовка документів для передачі майна іншій науковій установі НАН України відповідно до Положення про порядок передачі об'єктів права державної власності; а також визначення організацій соціального спрямування, зацікавлених у майні Гідрофізичного центру, з метою його подальшої передачі іншому балансоутримувачу.

Іншим прикладом є затвердження ліквідаційного балансу Державного підприємства «Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України» [25] у зв'язку з відсутністю власної поліграфічної бази.

Також НАН України в різний час було прийнято розпорядчі рішення щодо об'єктів майнового комплексу: списання з балансу організацій НАН України 15 житлових будинків та 165 житлових приміщень (квартир), 59 об'єктів нерухомого майна (будівлі та споруди), 631 одиницю матеріальних цінностей (основні засоби, інші необоротні матеріальні активи тощо),

72 одиниці транспортних засобів; відчуження 8 одиниць транспортних засобів, 2 одиниць обладнання, 13 простих іменних акцій; передачу з балансу на баланс організацій НАН України 183 об'єктів нерухомого майна (будівлі та споруди), 9 608 одиниць матеріальних цінностей (основні засоби, інші необоротні матеріальні активи тощо), 43 одиниць транспортних засобів; передачу у комунальну власність територіальних громад міст (селищ) 67 об'єктів нерухомого майна НАН України (будівлі та споруди, житлові приміщення) (Архівні дані НАН України).

Таким чином, наведені приклади демонструють, що внутрішні рішення органів управління НАН України, спрямовані на ліквідацію окремих підприємств та затвердження їх ліквідаційних балансів, виступають організаційно-розпорядчими підставами трансформації господарсько-майнових правовідносин. У разі припинення діяльності одного суб'єкта, майнові права переходять до інших, що підтверджує динамічний характер таких правовідносин у межах спеціального правового режиму державної власності.

Існують і підстави припинення господарських правовідносин щодо управління майном НАН України в рамках *договірних* зобов'язань, зокрема унаслідок завершення, розірвання або виконання укладених договорів. Це може стосуватися повернення орендованого майна, припинення спільної діяльності, завершення проектів або припинення прав на результати інтелектуальної діяльності відповідно до умов договору і т. ін. [18, с. 124].

Окрему групу становлять *фактичні підстави*, пов'язані з об'єктивними обставинами, такими як знищення або пошкодження майна, його фізичне чи моральне зношення, а також втрата економічної доцільності використання. У таких випадках припинення прав відбувається незалежно від волі суб'єктів, але потребує відповідного юридичного оформлення [23, с. 119].

Наприклад, розпорядженням Президії НАН України від 5 березня 2026 року № 120 здійснено списання основного засобу (радіолокатор LOWRANCE TX06) з балансу Інституту інформаційних технологій та систем НАН України через його повну непридатність для подальшого використання [26] та ін.

Специфіка припинення господарсько-майнових прав НАН України безпосередньо зумовлена тим, що відповідне майно перебуває у державній власності. Це визначає низку принципів обмежень і особливостей.

Насамперед, слід відзначити відсутність можливості вільного відчуження майна за ініціативою суб'єктів системи НАН України. Будь-які дії, спрямовані на припинення господарсько-майнових правовідносин, повинні відповідати встановленим державою правилам і часто потребують погодження з уповноваженими органами (Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність»).

Крім того, припинення правовідносин не означає автоматичного вибуття майна з державної власності. У більшості випадків відбувається зміна суб'єкта, який здійснює господарсько-майнові повноваження, або трансформація способу використання майна. Це підкреслює функціональний характер відповідних прав і їх залежність від публічних цілей.

Важливим є також збереження цільового призначення майна навіть у разі припинення існування конкретного суб'єкта. Це обмежує можливість використання майна в інших сферах і забезпечує його спрямованість на задоволення суспільних потреб.

Як і у випадку виникнення, припинення господарсько-майнових правовідносин можливе лише за дотримання певних умов, що забезпечують правомірність та обґрунтованість відповідних процесів.

До таких умов належить насамперед наявність належної компетенції у суб'єкта, який приймає рішення про припинення прав. Перевищення повноважень або їх неналежна реалізація може призвести до визнання відповідних рішень незаконними [18, с. 38].

Важливою є також процедурна визначеність, що передбачає дотримання встановленого порядку прийняття рішень, включаючи погодження, затвердження та інші формальні вимоги. Це особливо актуально у випадках, що стосуються державного майна.

Необхідною умовою є дотримання публічного інтересу, який виступає критерієм допустимості припинення правовідносин. Будь-яке рішення має бути спрямоване на забезпечення ефективного використання майна та не суперечити суспільним потребам.

Крім того, зберігають значення обмеження, пов'язані з державною формою власності, які визначають допустимі межі припинення правовідносин та унеможливають їх довільний характер.

Узагальнюючи наведене, слід зазначити, що припинення господарських правовідносин щодо управління майном НАН України є складним юридичним процесом, який відображає взаємодію публічно-правових, організаційних і договірних елементів та підпорядковується спеціальному правовому режиму державної власності.

Наведене свідчить, що в межах сформованих підстав виникнення, зміни та припинення господарських правовідносин щодо управління майном НАН України виникає цілий правовий механізм, який не має систематизованого підходу, оскільки відображений в різноманітних нормативно-правових актах різної юридичної сили, що стає підставою для підняття питання про необхідність його розкриття в Законі України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу», як нормативному акті спеціального призначення.

Висновки. Проведене наукове дослідження підстав і умов виникнення та припинення господарських правовідносин щодо управління майном НАН України дозволило сформулювати наступні наукові висновки:

Встановлено, що система підстав виникнення господарських правовідносин щодо управління майном НАН України має подвійний характер, у якому органічно поєднуються публічно-правові та договірні елементи. З одного боку, визначальними є нормативно-правові та установчі підстави, через які держава передає майно в управління Академії, зберігаючи за собою право власності. З іншого боку, важливу роль відіграють договірні механізми, що забезпечують участь НАН України та її установ у господарському обороті, формуванні нових майнових правовідносин та інтеграцію у науково-інноваційний простір. Така подвійність свідчить про змішану природу досліджуваних правовідносин, які не можуть бути зведені ані до суто цивільно-правових, ані до виключно публічно-правових конструкцій.

Доведено, що ключову роль у механізмі виникнення господарських правовідносин щодо управління майном НАН України відіграють організаційно-розпорядчі підстави. Саме через акти органів управління НАН України забезпечується закріплення, перерозподіл і конкретизація об'єктів правовідносин у межах єдиного майнового комплексу. Такі рішення мають розглядатися як

самостійні юридичні факти господарських правовідносин щодо управління майном НАН України, що формують внутрішній механізм руху майна та забезпечують реалізацію інституційної автономії Академії.

Обґрунтовано, що важливим елементом системи підстав виникнення господарських правовідносин щодо управління майном НАН України є спеціальні (галузеві) підстави, зумовлені специфікою наукової діяльності. До них належать, зокрема, створення результатів інтелектуальної діяльності, отримання грантового фінансування, реалізація інноваційних проєктів, функціонування наукових парків. Саме ці підстави забезпечують формування нових, переважно нематеріальних, майнових активів та свідчать про розширення традиційного розуміння майна у господарсько-правовій площині.

Встановлено, що виникнення господарських правовідносин щодо управління майном НАН України можливе лише за умови дотримання системи правових, функціональних і процедурних вимог, які забезпечують відповідність таких прав публічному інтересу, цільовому призначенню майна та спеціальному правовому режиму державної власності. Це дозволяє чітко відмежувати підстави набуття прав від умов їх реалізації та підкреслити самостійне значення останніх.

Обґрунтовано систему підстав набуття господарсько-майнових прав НАН України як цілісну сукупність нормативно-правових, організаційно-розпорядчих, договірних та спеціальних (галузевих) юридичних фактів, що функціонують у межах спеціального правового режиму державної власності та забезпечують формування і розвиток майнової основи діяльності НАН України та її установ. Доведено, що вона є багаторівневою, комплексною та динамічною, що зумовлено поєднанням публічно-правових, організаційних і договірних елементів, а також впливом специфічних факторів наукової діяльності.

З'ясовано, що припинення господарських правовідносин у сфері управління майном НАН України становить складний і багатокомпонентний процес, який відображає взаємодію публічно-правових, організаційних, договірних та фактичних елементів. Його специфіка визначається особливим правовим режимом державної власності, що унеможливає довільне відчуження майна та зумовлює необхідність дотримання публічного інтересу, процедурної визначеності й компетенції органів, які приймають відповідні рішення.

Встановлено, що ключовими складовими цього процесу є: 1) публічно-правові підстави, що охоплюють рішення державних органів щодо вилучення або зміни правового режиму майна; 2) організаційно-розпорядчі підстави, пов'язані з внутрішніми управлінськими рішеннями НАН України (ліквідація, реорганізація, перерозподіл майна); 3) договірні підстави, що виникають унаслідок завершення чи розірвання договорів, повернення орендованого майна або припинення спільних проєктів; 4) фактичні підстави, що зумовлені об'єктивними обставинами – фізичним чи моральним зношенням майна, його знищенням або втратою економічної доцільності використання.

Запропоновано доповнити Закон України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу» окремими статтями, у яких мають бути розкриті об'єкти та суб'єкти господарських правовідносин щодо управління майном НАН України, а також процедури виникнення, зміни та припинення таких правовідносин.

Перспективи подальших досліджень. Отримані у статті висновки свідчать про те, що ключовим завданням подальших наукових пошуків є налагодження системної роботи в управлінні майном НАН України. Перспективним напрямом є дослідження механізмів виходу майнового комплексу НАН України з кризового стану, включно з удосконаленням процедур прийняття та

реалізації управлінських рішень, підвищення ефективності використання ресурсів та формуванням дієвих інструментів контролю. Подальший розвиток теми також передбачає аналіз практики застосування юридичних фактів у процесах списання, передачі та реорганізації майна, що дозволить виробити рекомендації для стабілізації та оптимізації правового режиму майнового комплексу НАН України.

Список використаних джерел

1. Гриняк А.Б. Правовий режим майна Національної академії наук України та національних галузевих академій наук: зміна парадигми. *Нове українське право*. 2025. № 3. С. 50–56. <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.3.6>
2. Щербина В., Боднар Т. Правовий режим майна Національної академії наук України та національних галузевих академій наук. *Проблеми законності*. 2019. № 147. С. 110–120. <https://doi.org/10.21564/2414-990x.147.186407>
3. Щербина В.С., Боднар Т.В. Проблеми правового режиму майна національних академій наук України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. Випуск 1, частина 1. С. 440–445. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.67>
4. Чадюк А.В., Федоренко Р.М., Курченко О.А. Розроблення та впровадження інформаційних систем управління господарсько-майновим комплексом НАН України. *Проблеми програмування*. 2023. № 2. С. 24–38. <http://doi.org/10.15407/prp2023.02.024>
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
6. Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу: Закон від 07 лютого 2002 р. № 3065-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 30. Ст. 205.
7. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 р. № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16/ed20060921#Text> (дата звернення: 31.05.2026).
8. Статут НАН України: постанова Загальних зборів Національної академії наук України від 27.05.2021 № 1, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 21 липня 2021 р. № 2591/5. URL: <https://www.nas.gov.ua/storage/editor/files/statut.pdf> (дата звернення: 31.05.2026).
9. Гуйван П. Юридичні факти і цивільно-правові строки: порівняльна характеристика. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 30–37. DOI: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2318>
10. Шумило М.М. Методологічний підхід у формуванні вчення про правовідносини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Випуск 27. Том 1. С. 68–71. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5d5bc033-bff6-4d56-95bd-fcefd524a077/content> (дата звернення: 31.05.2026).
11. Коструба А.В. Поняття юридичних фактів та їх ознаки у цивільному праві України. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 168–171. URL: <https://lib-repo.pnu.edu.ua/handle/123456789/14179> (дата звернення: 31.05.2026).
12. Гичка К.І. Поняття та ознаки юридичних фактів, які можуть бути встановлені в порядку окремого провадження. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2013. Вип. 31. С. 147–159. URL: <https://lib-repo.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/10611/1/693-Article%20Text-1357-1-10-20191023.pdf> (дата звернення: 31.05.2026).
13. Про утворення суб'єктів господарювання державного сектору економіки у період воєнного стану: розпорядження Президії НАН України від 2 вересня 2022 року № 413. *Національна академія наук України*. URL: <https://www.nas.gov.ua/documents/document-70122> (дата звернення: 31.05.2026).
14. Про утворення Українського державного центру «Мала академія наук України»: розпорядження Президії НАН України від 12.03.2010 р. № 110. *Національна академія наук України*. URL: <https://www.nas.gov.ua/documents/document-57515> (дата звернення: 31.05.2026).
15. Про утворення Об'єднаного інституту економіки НАН України: постанова Президії Національної академії наук України від 08.10.2003 р. № 242. *Національна академія наук України*. URL: <https://www.nas.gov.ua/documents/document-53418> (дата звернення: 31.05.2026).
16. Про реорганізацію шляхом перетворення Державної наукової установи «Центр інноваційних медичних технологій НАН України»: постанова Бюро Президії НАН України від 15.04.2026 р. № 164. *Національна академія наук України*. URL: <https://www.nas.gov.ua/storage/files/normativni-akti-nan-ukrayini/p-postanova/2026/260415-164.pdf> (дата звернення: 31.05.2026).
17. Джарти В. В. Управління об'єктами державної власності в Україні: правова природа та механізм реалізації: монографія / В. В. Джарти. Харків: Діска плюс, 2014. 270 с.
18. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права: монографія / В. С. Щербина. К.: Юрінком Інтер, 2008. 264 с.
19. Захарченко А. До питання про юридичну природу управління об'єктами державної власності (господарсько-правовий аспект). *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 73–78. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/11/16.pdf> (дата звернення: 31.05.2026).
20. Проект постанови Верховної Ради України Про передачу державного майна із сфери управління Національної академії наук України до сфери управління Міністерства оборони України реєстр. № 12098 від 07.10.2024 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44990> (дата звернення: 31.05.2026).
21. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 31.05.2026).
22. Про внесення змін до Закону України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу» щодо забезпечення майнових прав Національної академії наук України: проект Закону від 19.03.2025 р. № 13121. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56021> (дата звернення: 31.05.2026).
23. Господарське право: навчальний посібник / О. М. Вінник. 2-ге вид., змін, та доп. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 766 с.

24. Щодо завершення процедури ліквідації державної установи» з метою завершення процедури ліквідації Державної установи «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України»: розпорядження Президії НАН України від 7 квітня 2026 року № 189. *Національна академія наук України*. URL: <https://www.nas.gov.ua/documents/document-74286> (дата звернення: 31.05.2026).

25. Про затвердження ліквідаційного балансу у зв'язку з припиненням Державного підприємства Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України»: розпорядження Президії НАН України від 29.04.2025 р. № 227. *Національна академія наук України*. URL: <https://www.nas.gov.ua/documents/document-73604> (дата звернення: 31.05.2026).

26. Про списання основного засобу з балансу Інституту інформаційних технологій та систем НАН України: розпорядження Президії НАН України від 5 березня 2026 року № 120. *Національна академія наук України*. URL: <https://www.nas.gov.ua/documents/document-74164> (дата звернення: 31.05.2026).

References

1. Hryniak, A. B. (2025). Pravovy rehym maina Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy ta natsionalnykh haluzevykh akademii nauk: zmina paradyhmy [Legal regime of property of the National Academy of Sciences of Ukraine and national branch academies of sciences: paradigm shift]. *Nove ukrainske pravo*, 3, 50–56. <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.3.6> [in Ukrainian].
2. Shcherbyna, V., & Bodnar, T. (2019). Pravovy rehym maina Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy ta natsionalnykh haluzevykh akademii nauk [Legal regime of property of the National Academy of Sciences of Ukraine and national branch academies of sciences]. *Problemy zakonnosti*, 147, 110–120. <https://doi.org/10.21564/2414-990x.147.186407> [in Ukrainian].
3. Shcherbyna, V. S., & Bodnar, T. V. (2026). Problemy pravovoho rehymu maina natsionalnykh akademii nauk Ukrainy [Problems of the legal regime of property of national academies of sciences of Ukraine]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*, 1(1), 440–445. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.67> [in Ukrainian].
4. Chadiuk, A. V., Fedorenko, R. M., & Kurchenko, O. A. (2023). Rozroblennia ta vprovadzhennia informatsiinykh system upravlinnia hospodarsko-mainovym kompleksom NAN Ukrainy [Development and implementation of information systems for managing the economic-property complex of NAS of Ukraine]. *Problemy prohramuvannia*, 2, 24–38. <http://doi.org/10.15407/pp2023.02.024> [in Ukrainian].
5. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16 sichnia 2003 r. № 435-IV [Civil Code of Ukraine of January 16, 2003 No. 435-IV]. (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 40–44, st. 356. [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrainy «Pro osoblyvosti pravovoho rehymu diialnosti Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy...» vid 07.02.2002 № 3065-III [Law of Ukraine “On peculiarities of the legal regime of activity of NAS of Ukraine...” of February 7, 2002 No. 3065-III]. (2002). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 30, st. 205. [in Ukrainian].
7. Zakon Ukrainy «Pro upravlinnia ob'ektamy derzhavnoi vlasnosti» vid 21.09.2006 № 185-V [Law of Ukraine “On management of state-owned objects” of September 21, 2006 No. 185-V]. (2006). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16/ed20060921#Text> [in Ukrainian].
8. Statut NAN Ukrainy: postanova Zahalnykh zboriv NAN Ukrainy vid 27.05.2021 № 1... [Statute of NAS of Ukraine: Resolution of the General Assembly of NAS of Ukraine of May 27, 2021 No. 1...]. (2021). <https://www.nas.gov.ua/storage/editor/files/statut.pdf> [in Ukrainian].
9. Huivan, P. (2022). Yurydychni fakty i tsyvilno-pravovi stroky: porivnialna kharakterystyka [Legal facts and civil-law terms: comparative characteristics]. *Yurydychnyi visnyk*, 2, 30–37. <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2318> [in Ukrainian].
10. Shumylo, M. M. (2014). Metodolohichni pidkhid u formuvanni vchennia pro pravovidnosyny [Methodological approach in forming the doctrine of legal relations]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii «Pravo»*, 27(1), 68–71. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5d5bc033-bff6-4d56-95bd-fcfd524a077/content> [in Ukrainian].
11. Kostuba, A. V. (2011). Poniattia yurydychnykh faktiv ta yikh oznaky u tsyvilnomu pravi Ukrainy [Concept of legal facts and their features in civil law of Ukraine]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 1, 168–171. <https://lib-repo.pnu.edu.ua/handle/123456789/14179> [in Ukrainian].
12. Hychka, K. I. (2013). Poniattia ta oznaky yurydychnykh faktiv, yaki mozhut buty vstanovleni v poriadku okremoho provadzhennia [Concept and features of legal facts that may be established in separate proceedings]. *Aktualni problemy vdoshkonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy*, 31, 147–159. <https://lib-repo.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/10611/1/693-Article%20Text-1357-1-10-20191023.pdf> [in Ukrainian].
13. Rozporiadzhennia Prezydii NAN Ukrainy «Pro utvorennia subiektiv hospodariuvannia...» vid 02.09.2022 № 413 [Resolution of the Presidium of NAS of Ukraine “On establishment of economic entities of the state sector during martial law” of September 2, 2022 No. 413]. (2022). *Natsionalna akademiia nauk Ukrainy [National Academy of Sciences of Ukraine]*. <https://www.nas.gov.ua/documents/document-70122> [in Ukrainian].
14. Rozporiadzhennia Prezydii NAN Ukrainy «Pro utvorennia Ukrainiskoho derzhavnogo tsentru «Mala akademiia nauk Ukrainy»» vid 12.03.2010 № 110 [Resolution of the Presidium of NAS of Ukraine “On establishment of the Ukrainian State Center ‘Small Academy of Sciences of Ukraine’” of March 12, 2010 No. 110]. (2010). *Natsionalna akademiia nauk Ukrainy [National Academy of Sciences of Ukraine]*. <https://www.nas.gov.ua/documents/document-57515> [in Ukrainian].
15. Postanova Prezydii NAN Ukrainy «Pro utvorennia Obiednanoho instytutu ekonomiky NAN Ukrainy» vid 08.10.2003 № 242 [Resolution of the Presidium of NAS of Ukraine “On establishment of the Joint Institute of Economics of NAS of Ukraine” of October 8, 2003 No. 242]. (2003). *Natsionalna akademiia nauk Ukrainy [National Academy of Sciences of Ukraine]*. <https://www.nas.gov.ua/documents/document-53418> [in Ukrainian].
16. Postanova Biuro Prezydii NAN Ukrainy «Pro reorganizatsiiu...» vid 15.04.2026 № 164 [Resolution of the Bureau of the Presidium of NAS of Ukraine “On reorganization by transformation of the State Scientific Institution ‘Center for Innovative Medical Technologies of NAS of Ukraine’” of April 15, 2026 No. 164]. (2026). *Natsionalna akademiia nauk Ukrainy [National Academy of Sciences of Ukraine]*. <https://www.nas.gov.ua/storage/files/normativni-akti-nan-ukrayini/p-postanova/2026/260415-164.pdf> [in Ukrainian].
17. Dzharly, V. V. (2014). Upravlinnia ob'ektamy derzhavnoi vlasnosti v Ukraini: pravova pryroda ta mekhanizm realizatsii [Management of state-owned objects in Ukraine: legal nature and mechanism of implementation]. Kharkiv: Dysa plus. 270 p. [in Ukrainian].

18. Shcherbyna, V. S. (2008). Subiekty hospodarskoho prava [Subjects of economic law]. Kyiv: Yurinkom Inter. 264 p. [in Ukrainian].
19. Zakharchenko, A. (2016). Do pyttannia pro yurydychnu pryrodu upravlinnia ob'ektamy derzhavnoi vlasnosti (hospodarsko-pravovyi aspekt) [On the legal nature of management of state-owned objects (economic-law aspect)]. *Pidpryemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 11, 73–78. <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/11/16.pdf> [in Ukrainian].
20. Proekt postanovy Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro peredachu derzhavnoho maina iz sfery upravlinnia NAN Ukrainy do sfery upravlinnia Ministerstva oborony Ukrainy» reistr. № 12098 vid 07.10.2024 [Draft resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine “On transfer of state property from NAS of Ukraine to the Ministry of Defense of Ukraine” register No. 12098 of October 7, 2024]. (2024). <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44990> [in Ukrainian].
21. Zakon Ukrainy «Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist» vid 26.11.2015 [Law of Ukraine “On scientific and scientific-technical activity” of November 26, 2015]. (2015). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> [in Ukrainian].
22. Proiekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy “Pro osoblyvosti pravovoho rezhymu diialnosti NAN Ukrainy...” shchodo zabezpechennia mainovykh prav NAN Ukrainy» vid 19.03.2025 № 13121 [Draft Law of Ukraine “On amendments to the Law of Ukraine ‘On peculiarities of the legal regime of activity of NAS of Ukraine...’ regarding ensuring property rights of NAS of Ukraine” of March 19, 2025 No. 13121]. (2025). <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56021> [in Ukrainian].
23. Vinnyk, O. M. (2008). Hospodarske pravo [Economic law] (2-he vyd., zmin. ta dop.). Kyiv: Vseukrainska asotsiatsiia vydavtsiv «Pravova yednist». 766 p. [in Ukrainian].
24. Rozporiadzhennia Prezydii NAN Ukrainy «Shchodo zavershennia protsedury likvidatsii derzhavnoi ustanovy “Naukovyi hidrofizychnyi tsentr NAN Ukrainy”» vid 07.04.2026 № 189 [Resolution of the Presidium of NAS of Ukraine “On completion of the liquidation procedure of the State Institution ‘Scientific Hydrophysical Center of NAS of Ukraine’” of April 7, 2026 No. 189]. (2026). *Natsionalna akademiia nauk Ukrainy [National Academy of Sciences of Ukraine]*. <https://www.nas.gov.ua/documents/document-74286> [in Ukrainian].
25. Rozporiadzhennia Prezydii NAN Ukrainy «Pro zatverdzhennia likvidatsiinoho balansu...» vid 29.04.2025 № 227 [Resolution of the Presidium of NAS of Ukraine “On approval of the liquidation balance in connection with the termination of the State Enterprise ‘Naukova Dumka’ of NAS of Ukraine” of April 29, 2025 No. 227]. (2025). *Natsionalna akademiia nauk Ukrainy [National Academy of Sciences of Ukraine]*. <https://www.nas.gov.ua/documents/document-73604> [in Ukrainian].
26. Rozporiadzhennia Prezydii NAN Ukrainy «Pro spysannia osnovnoho zasobu...» vid 05.03.2026 № 120 [Resolution of the Presidium of NAS of Ukraine “On write-off of a fixed asset from the balance of the Institute of Information Technologies and Systems of NAS of Ukraine” of March 5, 2026 No. 120]. (2026). *Natsionalna akademiia nauk Ukrainy [National Academy of Sciences of Ukraine]*. <https://www.nas.gov.ua/documents/document-74164> [in Ukrainian].

Osinskyi Oleksandr,

Postgraduate Student

(State Institution “V.K. Mamutov Institute of Economic and Legal Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine”, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8435-2842>

GROUNDS AND CONDITIONS FOR THE EMERGENCE AND TERMINATION OF ECONOMIC LEGAL RELATIONS REGARDING THE MANAGEMENT OF PROPERTY OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE

The article presents a comprehensive analysis of the grounds and conditions for the emergence and termination of economic legal relations concerning the management of property of the National Academy of Sciences of Ukraine. It highlights the dynamic nature of the legal regime of the Academy's property complex, which is shaped through a system of economic relations combining normative-legal, contractual, and organizational-administrative mechanisms. The emergence of such relations is linked to primary grounds-public-law allocation of property by the state and derivative grounds, such as the transfer of property rights through contracts, joint activities, or other forms of cooperation. Termination of relations encompasses legal facts of decommissioning, gratuitous transfer, liquidation, or reorganization of institutions, which alter the legal status of property and define the limits of its use. Special attention is devoted to legal facts as key circumstances that both initiate and conclude legal relations, ensuring a balance between state guarantees and the institutional autonomy of the Academy. It is demonstrated that legal facts in the sphere of the Academy's activity possess a broader meaning compared to classical civil law models, covering not only transactions or authoritative acts but also organizational decisions and outcomes of scientific activity. A classification of grounds is proposed by their nature (primary and derivative) and functional content (normative-legal, contractual, organizational-administrative), which allows outlining a complex mechanism of property management. The study concludes that equal consideration of the grounds for emergence and termination of legal relations is essential for doctrinal understanding of the property regime of the Academy and for developing practical recommendations to improve its regulation.

Key words: economic legal relations, property management, National Academy of Sciences of Ukraine, legal facts, emergence of legal relations, termination of legal relations, state property.

Дата першого надходження статті до видання: 15.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.10.2026